

ענייני חייב בהנאה ט"ו בשבט

מטרה

חיזוק האחריות החברתית מתוך הכללת הענייני בחיוב ליהנות מן העולם.

רציונל

ט"ו בשבט כראש השנה לאילן פותח את שנת המס החדשה במחזור חובת הפרשת המעשרות מהיבול השנתי. כדרכם של מנהיגים, להוסיף נופך להלכה, התפתח, ברוב הקהילות, המנהג המקובל והמוכר של אכילה משותפת של פירות האילן וברכה משותפת עליהם.

בירור הערכים, עליהם נשען המנהג פותח חלון לחיבור בין הנאה לבין אחריות חברתית. ההנאה מתאפיינת לרוב כחומרית, והיא מתמקדת בפרט ובצרכיו. בשל כך אין היא מותירה מקום לדאגה לאחר ולחלש. הצבת ההנאה כדרך משמעותית לקרבת אלוהים, לצד תשתית ערכית של ענווה וצמצום תחושת הכוח מאפשרות את הרחבת מעגלי הנהנים.

כיצד מחברים בין האחריות לענייני לבין ההנאה מן העולם? כיצד מחנכים לערכים אלה, וכיצד מעבירים מסורת זו גם לילדים? מנהג ט"ו בשבט מוכר פחות מציע בנוסף לבירור התיאורטי גם דרך ליישום.

מבנה השיעור

1. מפירות האילן והארץ - פיוט ולימוד, 45 דקות
האזנה לפיוט המציג בפני הלומדים את המנהג וכן צורות שונות של קיום המנהג על מגוון משמעויותיו, על פי רבי חיים פאלאגיי
2. ההנאה מן העולם - לימוד בחברותא, 40 דקות
בניית קומה נוספת להבנת המנהג מתוך לימוד דבריו של ה'בן איש חי', המחברים בין חיוב ההנאה מן העולם לבין האחריות לענייני.
3. אכילה ויראה - לימוד מונחה, 40 דקות
זיהוי ערכים ייחודיים במצוות מעשר שני הקשורה לט"ו בשבט, כבסיס להבנת הקשר.
4. "עניינים... סביב שולחנו" - עבודה קבוצתית, 25 דקות
יישום המהלך הרעיוני של השיעור בחיי היומיום בסעודת ט"ו בשבט הקרובה תוך אימוץ מנהג ישן חדש.

מהלך השיעור

1. מפירות האילן והארץ - פיוט ולימוד

זמן
45 דקות

חומרים
דיסק / חיבור לאינטרנט
מערכת שמע / מחשב נייד
דפי מקורות

את השיעור לט"ו בשבט נפתח בהקשבה לפיוט ממסורת יהודי מרוקו לט"ו בשבט.
<http://www.piyut.org.il/textual/209.html>

יום זה מפינו
משה חלואה
מרוקו / המאה ה-19

יום זה מפּינו אל ישבת
אפצחה בו שירים ורננות
גדול הוא לנו יום ט"ו בשבט
ראש השנה לאילנות

מפרות הארץ אכחה
לברך עליהם במזר
להצילם האל מצרה
וגם מכל מיני פּרענות

שבע הוד את העולם כּלו
מטובך תמלא גבולו
שבעו ענוים ויאכלו
מגדים ופרי מעדנות

השנה הזאת חיש תעטר
אכל ושבּע והותר
ובצל כּנפך אסתר
אשר למנוחות שאננות

חטים ושעורים גם גפנים
תאנים זיתים ורמונים
יהיו דשנים רעננים
ומכל טוב יהיו מבנות

הפיוט, ממסורת יהודי מרוקו, עוסק במנהג של אכילת פירות בט"ו בשבט. המשורר מבקש מה אל לברך את האילנות ו את עולם הצומח כולו ביום ראש השנה לאילנות. על פי הפיוט, פירות ט"ו בשבט הם פירות שבעת המינים. המשורר משתמש בפסוקים שונים הנאמרים בברכת המזון ובמקומות נוספים.

למנחה

מחלקים למשתתפים את מילות הפיוט ומשמיעים אותו בפתיחה ללא כל הקדמות. ההקשבה לפיוט יוצרת אווירה מתאימה לט"ו בשבט ולמנהג שנעסוק בו בשיעור.

הפיוט מיועד לפתיחה בלבד ולא ללימוד מעמיק, ולכן אין להרחיב עליו את הדיבור. אפשרו למוסיקה לדבר. בסוף הפיוט יבואו הצגת המנהג ותיאור קצר של הופעתו בפיוט.

מנהג אכילת פירות בט"ו בשבט מקובל בקהילות רבות. רבי חיים פאלאג'י מתורכיה מתאר מנהג זה בספרו 'מועד לכל חי'.

ליל ט"ו בשבט, ראש השנה לאילנות, נהגו רוב תפוצות ישראל לסדר בשלחן מכל פירות האילן ופירות הארץ מאשר תשיג ידו.

וכל אחד מברך על פרי אחד ... קורין בספר "פרי עץ הדר" על הסדר לפי הפירות שיש לו, ויש שאינם נוהגים כלל לסדר הפירות, ויש נוהגים דוקא שבעה מיני פירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל, ועיין בספר "חמדת ימים".

ויש מקומות שאינן לומדים כי אם ט"ו שירים שכתהילים. ונוהגים שמלמדי תינוקות מלמדים את תלמידיהם כל ט"ו שירים, כדי שילמדו בשלחן אביהם ליל ט"ו בשבט.

רבי חיים פאלאג'י, 'מועד לכל חי', שאלוניקי תרכ"א (1861), סימן ל, סעיפים ז-ח

רבי חיים פאלאג'י

נולד בשנת תקמ"ח (1788) באיזמיר שבתורכיה. היה 'החכם באשי', השליט הרשמי בקהילה היהודית באימפריה העות'מאנית. התקבל כרב בעל מעמד וסמכות בקהילות היהודיות בכל רחבי האימפריה. נפטר בשנת תרכ"ח (1869).

לויתו של הרב והאגדה שהתלוותה אליה ממחישות את גדולתו. את הרב ליווה לבית עולמו גדוד חיילים תורכים ונציגי שלטון רבים בלוויה ממלכתית. האגדה מספרת כי במשך כל זמן ההלוויה טפטף גשם קל על ההמון, ובשעת סתימת הגולל על הקבר נשבה רוח חזקה אשר כיבתה באחת את כל הנרות. באותה השעה, בארץ ישראל, בעיר צפת ראו כמה תלמידי חכמים בחלום, כי נפטר תלמיד חכם גדול, וכי עליהם לחלוק לו כבוד אחרון. עד היום שומרים מוסלמים על קברו.

כתב כ-80 ספרים העוסקים בתנ"ך, בתלמוד, בדרשות, בהלכה ובקבלה.

בתחילת דבריו מתאר חכם פאלאג'י את המנהג הכללי של אכילת פירות בט"ו בשבט ברוב תפוצות ישראל. בהמשך מפרט הרב צורות שונות של קיום המנהג:

- א. כל משתתף בסעודה מברך על פרי אחד.
- ב. עריכת סדר מובנה על פי ספר 'פרי עץ הדר'.
- ג. אכילה מפירות שבעת המינים.
- ד. לימוד 15 פרקי 'שיר המעלות' בתלמודי התורה ושיתוף בני הבית במזמורים אלה בזמן אכילת הפירות בליל ט"ו בשבט.

שאלות והנחיות לקבוצה

- אילו ערכים באים לידי ביטוי בכל אחת מהצורות שבהן מתקיים המנהג?
- כיצד נוהגים בטי"ו בשבט בביתכם?

למנחה

דבריו של חכם פאלאג'י מתורכיה לצד פיוט שנכתב במרוקו מבטאים את התפשטותו של המנהג בקהילות המזרח.

המנהג מופיע בספר 'מועד לכל חי', העוסק במנהגים לפי חודשי השנה. לעתים קרובות מציין חכם פאלאג'י צורות שונות לקיומו של מנהג, בלא שהוא מכריע באיזו מהן ראוי לנהוג.

אפשר לציין ערכים שונים שהביאו להתפתחות הצורות השונות המופיעות בטקסט לקיום המנהג:

א. שיתוף - כל אחד מן המשתתפים מבקש לשתף את כל הנוכחים, כאשר הוא מברך על אחד הפירות. ערך זה חוזר במנהגים רבים. כאשר כל אחד מברך ברכת 'בורא פרי העץ' בקול ומדגיש את ייחודיותו בהוספת ברכה מתאימה לפרי שלו, שאינה קיימת במערך הברכות המחייב לפני אכילת כל פרי, מודגשת השיתופיות.

ב. מיסוד ט"ו בשבט כ מועד - נוסח קבוע מתוך הספר 'פרי עץ חיים' (ספר קטן שהודפס בשאלוניקי בשנת 1753, ובו סדר ט"ו בשבט מתוך הספר 'חמדת ימים') נותן תוקף לט"ו בשבט כמועד הנשען על סמכותו של טקסט.

ג. ארץ ישראל - אכילת פירות משבעת המינים מבטאת את הכמיהה לארץ ישראל ולגאולה.

ד. חינוך - לימוד הפרקים מספר תהלים משקף ערכים שונים מתחום החינוך. חמישה עשר פרקים אלה הם שירי המעלות המוכרים מספר תהלים, שבהם באים בעיקר תודה ושבח. לימודם בט"ו בשבט מדגיש את ההודיה על הטוב ומתכונת הלימוד מאפשרת שיתוף הילדים בסעודה.

הבקשה המופנית למשתתפים לספר על מנהגי הבית, יוצרת את החיבור האישי של כל אחד מחברי הקבוצה לטקסט, למנהגים השונים ולערכים שעליהם הם נשענים. החיבור בין המקום האישי לבין הדיון בערכים של מנהגי אכילת פירות יוצר מרחב, בו יוכלו המשתתפים לבחור את הערכים שידגישו מתוך מנהגי החג בביתם.

2. ליהנות מן העולם - לימוד בחברותא

זמן
40 דקות

חומרים
דפי מקורות

בדבריו של חכם פלאג'י ראינו צורות שונות לקיום מנהג אכילת פירות בטי"ו בשבט, אך לא עמדנו על הערך העומד מאחורי המנהג בכללו. בספר 'בן איש חי', לרבי יוסף חיים מבגדד מופיעה ההלכה הבאה שלא בהקשר לטי"ו בשבט:

כתוב בירושלמי סוף פרק עשרה יוחסין: רבי חזקיה בשם רב: עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראתה עיניו ולא אכל. רבי אלעזר חשש לאותה שמועה, והיה מצמצם לו פרוטות ואוכל מכל דבר חדש בשנה. (ירושלמי, קידושין, ד, סו) עייין שם.

על כן אפילו עני שבישראל ישתדל לקנות מכל פרי חדש לאכול ממנו, הוא ואנשי ביתו, ולברך שהחיינו להודות לה.

רבי יוסף חיים, 'בן איש חי' - הלכות, ירושלים תרצ"ב (1902), שנה ראשונה, פרשת ראה, אות טז

רבי יוסף חיים

נולד בבגדד בשנת תקצ"ד (1834), מגדולי הפוסקים האחרונים בקהילות הספרדיות, דרשן ופייטן. הנהיג את קהילת בבל ללא תואר רשמי במשך 50 שנה, עד לפטירתו בשנת תרצ"ד (1904). פסיקתו הייחודית בהלכה מבוססת על הקבלה. כתב מעל ל-50 ספרים בתחומים שונים: שו"תים, הלכה, קבלה, דרשות ועוד. ספר ההלכה הידוע ביותר שלו, 'בן איש חי', שונה מרוב ספרי ההלכה, המשמרים את המבנה של ה'שלחן ערוך'. ההלכות השונות מובאות בו בקבוצות נושאים הקשורים לפרשיות השבוע.

שאלות והנחיות לקבוצה

- אילו עקרונות מנחים את התלמוד הירושלמי בדבריו?
- מדוע חייבים ליהנות מן העולם?
- מדוע ראה ה'בן איש חי' להדגיש, שאפילו העניי חייב בכך?

למנחה

שני עקרונות מנחים את דברי התלמוד הירושלמי בקטע זה: הנאה והתחדשות אוכל הוא אחד הגורמים המסבים הנאה, והוא מייצג כאן את מכלול הנאות הפיזיות. הגדרת החומר כמקור לגיטימי להנאה מעמידה בספק את תפיסה הרווחת, כאילו הדת סגפנית היא במהותה, וכאילו היא דוגלת בריחוק מעולם המעשה כדרך המרכזית להגיע לרמות רוחניות גבוהות. ספק זה בא לביטוי גם במעמדו של הנזיר ביהדות: הנזיר נחשב לקדוש, אך נזירותו מוגבלת בזמן, ובסופה עליו להביא קרבן, שמטרתו לכפר על ההינזרות מהנאות החיים.

קניית פרי חדש ממחישה את הצורך המתמיד בהתחדשות ואת הנאה הכרוכה בכך. רבי אלעזר מרחיב את מעגל הנאה בעזרת יצירת מצבים, בהם יוכל ליהנות, ודרך הצבת החדש כמטרה מרכזית להנאה.

ה'בן איש חי' מוסיף משפט אחד המעביר את המוקד מהאני הפרטי לזירה החברתית. הכנסת העניי למעגל המחויבים בהנאה מרחיבה את דברי הירושלמי בשלושה רבדים: א. גם העניי חייב בהנאה ב. העניי הוא חלק מהמעגל החברתי. ג. הפרט והחברה אחראים לכך שהעניי יוכל ליהנות מן העולם. מצוות צדקה נתפסת כמיועדת לקיום היומיומי של העניי. דבריו של ה'בן איש חי' מרחיבים את אחריות החברה והפרט גם לעבר צרכיו הרגשיים והרוחניים של העניי.

3. אכילה ויראה - לימוד מונחה

זמן
 40 דקות

חומרים
 דפי מקורות

מה'בן איש חי' למדנו שקיימת חובה ליהנות מן העולם, ולצדה קיימת גם אחריות כלפי העניי, כך שיוכל אף הוא לקיים חובה זו. ננסה לבחון כיצד מיושמים שני הערכים האלה בט"ו בשבט.

מערכת המיסים היהודית בנויה ממכלול של תרומות ומעשרות המופרשים מן היבול וניתנים לעניים, ללוויים ולכהנים. ט"ו בשבט, כראש השנה לאילן, מציין את תחילת השנה לעניין השינויים החלים בסוג התרומות שיש להפריש מן היבול. מעשר שני שייך למערכת זו, אך הוא שונה מיתר התרומות והמעשרות בכך שאין הוא ניתן לצד שלישי, אלא נשאר בידי הבעלים, המותר בהנאה ממנו בתנאים מסוימים. שני הפסוקים הבאים מספר דברים מתייחסים למעשר שני:

עֶשֶׂר תַּעֲשֶׂר אֶת כָּל תְּבוּאֹת זֵרְעֶךָ הַיֵּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה: וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמִקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשִׁכְּן שְׁמוֹ שָׁם מֵעֵשֶׂר דִּגְגָנְךָ תִּירְשָׁךָ וְיִצְהָרְךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנְךָ לְמַעַן תִּלְמַד לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים:

דברים, יד, כב-כג

שאלות והנחיות לקבוצה

- מהי המטרה של מצוות מעשר שני?

למנחה

מעשר שני - בשנה הראשונה, השנייה, הרביעית והחמישית למניין מחזור השמיטה צריך החקלאי להפריש מעשר שני בנוסף על המעשר הראשון. מעשר שני הינו מעשר מיוחד שאינו ניתן לזולת. על החקלאי לאכול את המעשר השני בקדושה ובטהרה בירושלים. אם חושש החקלאי שהיבול ייהרס, עד שיגיע לירושלים, הוא רשאי להמיר את היבול בכסף (בתהליך הנקרא 'פדיון'), להביא עמו את הכסף הזה לירושלים ושם יקנה בכסף מאכל או משקה בלבד, אותם יאכל תוך שהוא שומר על 'קדושת המעשר'

ויקיפדיה

מטרתה של מצוות מעשר עני, על פי פסוק כג, היא יראת ה'. ההיבטים השונים של יראת ה' לא יודונו כאן. בשיעור זה נתייחס ליראת ה' כמסמלת קרבה לאלוהים, כפי שהיא מתפרשת אצל כל אחד מן המשתתפים.

רבי משה אלשיך, שחי במאה ה-16 בצפת, מתייחס בפירושו לתורה למטרתה של מצוות מעשר שני.

כי הנה אומרו 'למען תלמד ליראה' יקשה, כי אין מהאכילה ושתייה ושמחה יתירה ללמד ליראה.

ואילו אמר: "לעבוד" היינו אומרים שעל ידי התעכבם בירושלים רוב השנה לאכול מעשר שני יהיו פנויים ממלאכת בתיהם ויעסקו בתורה. אך אומרו "למען תלמד ליראה" - הוא בלתי מתישב.

שאלות והנחיות לקבוצה

- מדוע נראה שאכילה, שתייה ושמחה יתירה עומדים בסתירה ליראת ה'?

ואפשר, כי האלוהים עשה שייראו מלפניו, לבל יבעטו ברוב טובה, ויִרְאָה בעיניהם כי כוחם ועוצם ידם עשה להם את החיל ההוא ויִמְנְעוּ מליראה את ה'. על כן מה עשה הקדוש ברוך הוא? ציזה אותם, יוליכו עמהם מעשר מכל אשר להם, לפני ה', כאילו נותנים מנת המלך. וכן המעשר ההוא קודש לה', ומשולחן גבוה הם אוכלים כנודע. שאינו נחשב להם כממון עצמם.

פירוש רבי משה אלשיך, 'תורת משה', לדברים יד, כג, דפוס דניאל זניטי, ויניציה ש"ס (1600)

שאלות והנחיות לקבוצה

- אילו ערכים מאפשרים לרב משה אלשיך ליישב את הסתירה?
- איזו אחריות מפתחת הידיעה שהמזון שאתה אוכל אינו שלך?

רבי משה אלשיך

דרשן ושד"ר, נולד בשנת רס"ז (1508) בשאלוניקי, בשנת רצ"ה (1535) עלה לארץ ישראל וחי בצפת. היה תלמידו של רבי יוסף קארו, נשלח לתורכיה לגייס כספים למען הקהילה בצפת, נפטר

בשנת ש"ס (1600). נהג לשאת את דרשותיו בבית הכנסת בצפת, שקובצו בדפוס בספר 'תורת משה'.

למנחה

אכילה ושתייה נראים כעומדים בסתירה ליראת ה' או לקרבת אלוהים בכלל, אם מניחים כי קיימת הפרדה בין גוף לבין נפש ורוח, שהרי האוכל נועד לתחזוקת הגוף, ואילו קרבת ה' היא מעלה רוחנית.

שני ערכים מנחים את רבי משה אלשיך בתשובתו - קדושה וענווה. המקום שבו נאכל מעשר שני ותנאי אכילתו הופכים אותו לאכילה משולחננו של מלך. כך מתממשת באכילה זו הקדושה. הענווה מתאפשרת מתוך צמצומה של תחושת השליטה, עם הפקעת הבעלות על הפירות. שני הערכים האלה מחברים בין הגוף לרוח, הנראים לכאורה כמנוגדים זה לזה. ט"ו בשבט נראה במבט ראשוני כנקודת מעבר הלכתית בלבד, אך מה שעומד מאחורי מעשר שני, עשוי להטעין משמעויות ערכיות על יום זה.

בקהילות רבות במזרח באה שמחה של מצוה לידי ביטוי באכילה ושתייה מרובים. לעתים קרובות נשמעת ביקורת על תרבות זו, כאילו היא מתמקדת בחומר וזונחת את הרוח. רבי משה אלשיך מסביר כיצד תרבות זו מבטאת קרבה לאלוהים. ביטויים לתרבות זו, היוצרת קשר הדוק בין גוף ורוח, אנו מוצאים גם בפיוט וגם במנהג.

מעשר שני מסייע בפיתוח התודעה שהבעלות על הרכוש אינה של מי שמחזיק בו. בכך יש בו כדי לחזק את אחריותם של היחיד והחברה כלפי העני. צמצום תחושת הבעלות, כפי שמבטא אותה רבי משה אלשיך במצוות מעשר שני בט"ו בשבט, לצד חיוב העני באכילת פרי חדש על ידי ה'בן איש חי', מרחיבים את מעגלי האחריות לעני מהדאגה לשרידתו החומרית עד כדי התעלות רוחנית וקרבה לבורא.

4. "עניים... סביב שולחנו" - עבודה קבוצתית

זמן
25 דקות

חומרים
דפי מקורות

לקראת סוף החלק העוסק בחודש שבט בספר 'מועד לכל חי' מביא חכם פאלאג'י מנהג זה:

כשחל ט"ו בשבט ליל שני, מה טוב למי שחננו ה' בעושר,
שיעשה חילוק לתלמידי חכמים וצנועים ביום י"ד בשבט,
לפחות כשחל במוצאי שבת.

מפני שיצאו משבת, ואין להם כלום כדי לקנות פירותיהם.
ועוללים שאלו ואין ידם משגת לקנות,
ויש להם צער יותר משאר שנים.

ואשרי אדם שיש לו עניים ותלמידי חכמים סביב שולחנו בלילה הזאת,
ויהיה ברכת ה' בכל אשר לו, ויזכה לשנים רבות נעימות וטובות אמן...

רבי חיים פאלאג'י, 'מועד לכל חי', שאלוניקי תרכ"א (1861), סימן ל', סעיף י', עמ' 394-393

שאלות והנחיות לקבוצה

- מה מחדש מנהג זה?

למנחה

חכם פלאג'י מתייחס בכתיבתו לט"ו בשבט שחל בליל שני (כלומר ביום ראשון בלילה), מכיוון שלאחר סיום השבת לא נשאר בידי העניים במה לקנות פירות לט"ו בשבט וקשה יותר לקיים את המנהג.

דבריו של חכם פאלאג'י מעגנים את הרעיון המרכזי של השיעור במנהג, המציע דרך מעשית למימוש הערך של הכנסת העני למעגל החיוביים בהנאה.

מנהגו של חכם פאלאג'י לצד החיוב של ה'בן איש חי' עומדים על הציר העובר בין צדקה לצדק חברתי. ערך השוויון הכולל גם את העני בחובה ליהנות מן העולם, מבטא את השאיפה לצדק חברתי. הצדקה היא כלי מרכזי למימושו של רצון זה. חכם פאלאג'י 'מציין שתי דרכים לתת צדקה: חלוקה של כסף או אוכל והזמנה לשולחן הסעודה. הדרך הראשונה עונה על הצרכים הראשוניים של העני, ואילו הדרך השנייה מכניסה את העני לתוך הבית והלב.

סיכום

הגדרת ההנאה כערך העומד בפני עצמו והחיבור בינו לבין צדקה וצדק מאפשרים עמדה חדשה כלפי העני; מאדם העומד בפתח הוא הופך לאדם שייך ומחובר, הנמצא בתוך המעגל החברתי. מנהג זה, המתקיים בתוך הבית ובמחיצת בני המשפחה, המזמן חוויה של שותפות ופחות כללים הלכתיים מחייבים, משמש ככלי בעל כוח להעברת המסר.

מפירות האילן והארץ

יום זה מפינו
משה חלואה
מרוקו / המאה ה-19

יום זה מפינו אל ישבת
אפצקה בו שירים ורננות
גדול הוא לנו יום ט"ו בשבט
ראש השנה לאילנות

מפרות הארץ אבקה
לברך עליהם כמורא
להצילם האל מצרה
וגם מפל מיני פצענות

שבע הוד את העולם כלו
מטובך תמלא גבולו
שבעו ענוים ויאכלו
מגדים ופרי מעדנות

השנה הזאת חיש תעטר
אכל ושבע והותר
ובצל כנפך אסתר
אשר למנוחות שאננות

חטים ושעורים גם גפנים
תאנים זיתים ורמונים
יהיו דשנים רעננים
ומפל טוב יהיו מבנות

ליל ט"ו בשבט, ראש השנה לאילנות, נהגו רוב תפוצות ישראל לסדר בשלחן מכל פירות האילן ופירות הארץ מאשר תשיג ידו.

וכל אחד מברך על פרי אחד ... קורין בספר "פרי עץ הדר" על הסדר לפי הפירות שיש לו, ויש שאינם נוהגים כלל לסדר הפירות, ויש נוהגים דוקא שבעה מיני פירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל, ועיין בספר "חמדת ימים".

ויש מקומות שאינן לומדים כי אם ט"ו שירים שבתהילים. ונוהגים שמלמדי תינוקות מלמדים את תלמידיהם כל ט"ו שירים, כדי שילמדו בשלחן אביהם ליל ט"ו בשבט.

רבי חיים פאלאג'י, 'מועד לכל חי', שאלוניקי תרכ"א (1861), סימן ל, סעיפים ז-ח

רבי חיים פאלאג'י

נולד בשנת תקמ"ח (1788) באיזמיר שבתורכיה. היה 'החכם באשי', השליט הרשמי בקהילה היהודית באימפריה העות'מאנית. התקבל כרב בעל מעמד וסמכות בקהילות היהודיות בכל רחבי האימפריה. נפטר בשנת תרכ"ח (1869).

לויתו של הרב והאגדה שהתלוותה אליה ממחישות את גדולתו. את הרב ליווה לבית עולמו גדוד חיילים תורכים ונציגי שלטון רבים בלוויה ממלכתית. האגדה מספרת כי במשך כל זמן ההלוויה טפסף גשם קל על ההמון, ובשעת סתימת הגולל על הקבר נשבה רוח חזקה אשר כיבתה באחת את כל הנרות. באותה השעה, בארץ ישראל, בעיר צפת ראו כמה תלמידי חכמים בחלום, כי נפטר תלמיד חכם גדול, וכי עליהם לחלוק לו כבוד אחרון. עד היום שומרים מוסלמים על קברו.

כתב כ-80 ספרים העוסקים בתנ"ך, בתלמוד, בדרשות, בהלכה ובקבלה.

ליהנות מן העולם

כתוב בירושלמי סוף פרק עשרה יוחסין: רבי חזקיה בשם רב: עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל שראתה עיניו ולא אכל. רבי אלעזר חשש לאותה שמועה, והיה מצמצם לו פרוטות ואוכל מכל דבר חדש בשנה. (ירושלמי, קידושין, ד, סו) עיין שם.

על כן אפילו עני שבישראל ישתדל לקנות מכל פרי חדש לאכול ממנו, הוא ואנשי ביתו, ולברך שהחיינו להודות לה'.

רבי יוסף חיים, 'בן איש חי' - הלכות, ירושלים תרצ"ב (1902), שנה ראשונה, פרשת ראה, אות טז

רבי יוסף חיים

נולד בבגדד בשנת תקצ"ד (1834), מגדולי הפוסקים האחרונים בקהילות הספרדיות, דרשן ופייטן. הנהיג את קהילת בבל ללא תואר רשמי במשך 50 שנה, עד לפטירתו בשנת תרצ"ד (1904). פסיקתו הייחודית בהלכה מבוססת על הקבלה. כתב מעל ל-50 ספרים בתחומים שונים: שו"תים, הלכה, קבלה, דרשות ועוד. ספר ההלכה הידוע ביותר שלו, 'בן איש חי', שונה מרוב ספרי ההלכה, המשמרים את המבנה של השלחן ערוך. ההלכות השונות מובאות בו בקבוצות נושאים הקשורים לפרשיות השבוע.

- אילו עקרונות מנחים את התלמוד הירושלמי בדבריו?
- מדוע חייבים ליהנות מן העולם?
- מדוע ראה ה'בן איש חי' להדגיש, שאפילו העני חייב בכך?

אכילה ויראה

עֲשֹׂר תַעֲשֹׂר אֶת כָּל תְּבוּאֹת זֵרַעְךָ הַיֵּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה: וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמִקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר לְשֹׁכֵן שְׁמוֹ שָׁם מֵעֵשָׂר דְּגָנְךָ תִירְשָׁךָ וְיִצְהָרְךָ וּבְכֹלֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנְךָ לְמַעַן תִּלְמַד לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל הַיָּמִים:

דברים, יד, כב-כג

כי הנה אומרו 'למען תלמד ליראה' יקשה, כי אין מהאכילה ושתייה ושמחה יתירה ללמד ליראה.

ואילו אמר: "לעבוד" היינו אומרים שעל ידי התעכבם בירושלים רוב השנה לאכול מעשר שני יהיו פנויים ממלאכת בתייהם ויעסקו בתורה. אך אומרו "למען תלמד ליראה" - הוא בלתי מתישב.

ואפשר, כי האלוהים עשה שייראו מלפניו, לבל יבעטו ברוב טובה, ויִרְאָה בעיניהם כי כוחם ועוצם ידם עשה להם את החיל ההוא ויִמְנְעוּ מליראה את ה'. על כן מה עשה הקדוש ברוך הוא? ציוה אותם, יוליכו עמהם מעשר מכל אשר להם, לפני ה', כאילו נותנים מנת המלך. וכן המעשר ההוא קודש לה', ומשולחן גבוה הם אוכלים כנודע. שאינו נחשב להם כממון עצמם.

פירוש רבי משה אלשיך, 'תורת משה', לדברים יד, כג, דפוס דניאל זניטי, ויניציה ש"ס (1600)

רבי משה אלשיך

דרשן ושד"ר, נולד בשנת רס"ז (1508) בשאלוניקי, בשנת רצ"ה (1535) עלה לארץ ישראל וחי בצפת. היה תלמידו של רבי יוסף קארו, נשלח לתורכיה לגייס כספים למען הקהילה בצפת, נפטר בשנת ש"ס (1600). נהג לשאת את דרשותיו בבית הכנסת בצפת, שקובצו בדפוס בספר 'תורת משה'.

"עניים... סביב שולחנו"

כשחל ט"ו בשבט ליל שני, מה טוב למי שחננו ה' בעושר, שיעשה חילוק לתלמידי חכמים וצנועים ביום י"ד בשבט, לפחות כשחל במוצאי שבת.

מפני שיצאו משבת, ואין להם כלום כדי לקנות פירותיהם. ועוללים שאלו ואין ידם משגת לקנות, ויש להם צער יותר משאר שנים.

ואשרי אדם שיש לו עניים ותלמידי חכמים סביב שולחנו בלילה הזאת, ויהיה ברכת ה' בכל אשר לו, ויזכה לשנים רבות נעימות וטובות אמן...

רבי חיים פאלאג'י, 'מועד לכל חי', שאלוניקי תרכ"א (1861), סימן ל, סעיף י, עמ' 394-393